

YO‘L HARAKATI XAVFSIZLIGI: TA‘LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI VA METODIK YONDASHUVLAR

Mengziyayev Rasul Daminovich,

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali*

Elektron pochta: mengziyayev4801@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada yo‘l harakati xavfsizligi masalasi yosh avlodni ijtimoiy ongli faoliyatga jalb etish va ularning mas‘uliyatli xulq-atvorini shakllantirishda muhim omil sifatida tahlil qilinadi. “Yo‘l harakati xavfsizligi haftaligi” kabi tadbirlarning ta‘limiy va tarbiyaviy ahamiyati, o‘quvchilarda xavfsiz xatti-harakatlarni shakllantirishda interfaol metodlar, integratsiyalashgan fanlararo yondashuv va amaliy mashg‘ulotlarning o‘rni yoritiladi. Tadqiqotda 2 yoshdan 18 yoshgacha bo‘lgan bolalar va o‘smirlar uchun mo‘ljallangan metodik tavsiyalar, ularning psixologik rivojlanish bosqichlariga mos o‘qitish uslublari tahlil qilinadi. Maktab va maktabgacha ta‘lim muassasalarida yo‘l harakati xavfsizligini o‘rgatishning tizimliliigi, ota-onalar hamda jamoatchilik bilan hamkorlik mexanizmlari asoslab beriladi. Muallif yo‘l harakati madaniyatini shakllantirishda o‘qituvchining yetakchi roli, xavfsizlikni ta‘lim jarayoniga integratsiyalash zarurati hamda yoshlar o‘rtasida yo‘l-transport hodisalarining oldini olish bo‘yicha ilg‘or pedagogik tajribalarni ochib beradi. Maqola natijalari ta‘lim muassasalari uchun yo‘l harakati xavfsizligini o‘qitish bo‘yicha amaliy-uslubiy tavsiyalarni ishlab chiqishda metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: yo‘l harakati xavfsizligi, yoshlar ta‘limi, xavfsiz xatti-harakat, interfaol metod, pedagogik kompetensiya, fanlararo integratsiya, ota-ona hamkorligi, yo‘l madaniyati, profilaktika, “Yo‘l harakati xavfsizligi haftaligi”.

Yo‘l harakati xavfsizligi masalasi bolalar va yoshlarni ijtimoiy ongli faoliyatga jalb etishda dolzarb mavzulardan biridir. Ayniqsa “Yo‘l harakati xavfsizligi haftaligi” kabi tadbirlar ushbu yo‘nalishda samarali tashabbus sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Agar mazkur davr to‘g‘ri tashkil etilsa, o‘quvchilar yo‘l harakati madaniyati va xavfsizlik qoidalarini o‘rganishdan zavq olishadi, ular bu mavzuni hayotiy ahamiyatga ega bo‘lgan, o‘zlari uchun tushunarli va zarur deb bilishadi. Bolalar va o‘smirlar ongida yo‘l harakati xavfsizligiga nisbatan to‘g‘ri tushuncha va mas‘uliyatli munosabatni shakllantirish ularni butun hayoti davomida himoya qilishning eng muhim bosqichidir. Bugungi kunda yo‘l-transport hodisalari dunyo miqyosida yoshlar o‘limining yetakchi sababi sifatida qayd etilmoqda.

Shu bois, yo‘l harakati qoidalarini o‘rgatish har bir maktabda ta‘lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida yo‘lga qo‘yilishi zarur. Agar bu alohida fan sifatida kiritilmagan bo‘lsa, mazkur masalalar boshqa fanlar — masalan, ona tili, atrof-muhit, texnologiya yoki “Fuqarolik”, “Ma‘naviyat” darslari, shuningdek sinf soatlari, yig‘ilishlar va tushlik mashg‘ulotlarida izchil tarzda yoritilishi maqsadga muvofiqdir.

Ushbu o‘quv yo‘nalishida 2 yoshdan 18 yoshgacha bo‘lgan turli yosh bosqichlari uchun maxsus metodik ko‘rsatmalar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular bolalar psixologiyasi

va kognitiv rivojlanish xususiyatlariga asoslanadi. Masalan, matematika, tabiatshunoslik, drama yoki ingliz tili darslarida yo‘l harakati bilan bog‘liq misollar, vaziyatli o‘yinlar, hikoyalar yoki tahliliy mashqlar orqali integratsiyalashgan yondashuv qo‘llanishi mumkin. Hozirda mamlakatimizda ham yo‘l harakati xavfsizligi bo‘yicha mas‘ul tashkilotlar tomonidan maktab va bog‘chalar uchun o‘quv qo‘llanmalar, amaliy tavsiyalar hamda dars ishlanmalari ishlab chiqilgan va ularni o‘qituvchilar keng foydalanmoqda.

Yo‘l harakati qoidalarini o‘rgatishda o‘quvchilarning yoshi, psixologik tayyorgarligi va hayotiy tajribasini inobatga olish muhimdir. 2–5 yoshli bolalarda asosiy e‘tibor yo‘l belgilari, svetofor ranglari, piyodalar o‘tish joylari kabi ko‘rgazmali mashg‘ulotlarga qaratiladi. 5–7 yosh oralig‘ida yo‘lda yurish tartibi va xavfsizlik qoidalari amaliy o‘yinlar orqali mustahkamlanadi. 7–11 yoshdagi o‘quvchilarga yo‘l belgilarining ma‘nosi va hayotiy vaziyatlardagi to‘g‘ri harakatlar o‘rgatiladi. 11–14 yosh bosqichida esa jamoat transportida yurish madaniyati, xavfli holatlarni oldindan anglash ko‘nikmalari shakllantiriladi. 14–18 yoshli o‘quvchilar esa yo‘lovchi yoki haydovchi sifatida yuzaga keladigan xavf-xatarlarni tahlil qilishni o‘rganadilar.

Yo‘l harakati xavfsizligini o‘rgatishdan avval sinfda hech bir o‘quvchi yo‘l-transport hodisasiga guvoh bo‘lgan yoki jabrlangan emasligiga ishonch hosil qilish kerak. Agar bunday holat bo‘lgan bo‘lsa, mavzuga yondashuv individual, ehtiyotkorlik bilan tashkil etilishi lozim. Ota-onalar bilan birgalikda “Avtohalokatlar va ularning oldini olish” mavzusida ochiq dars yoki suhbat o‘tkazish o‘quvchilar ruhiyatini to‘g‘ri yo‘naltiradi.

“Yo‘l harakati xavfsizligi haftaligi”ni tashkil etish yoki unga qo‘shilishdan oldin maktab jamoasi, rahbariyat va ota-onalarni bu masalaning ahamiyati borasida ishontirish zarur. Buning uchun bir necha asosiy dalillar mavjud:

–Yo‘llarda sodir bo‘ladigan har bir bolaning o‘limi yoki og‘ir jarohati oila, jamoa va o‘quv maskani uchun katta fojia hisoblanadi. Bunday holatlarning barchasi oldini olish mumkin, va hech bir bola yo‘lda hayotdan ayrilmasligi kerak.

–Yo‘l harakati xavfsizligining past darajasi faqat jarohat yoki o‘lim bilan emas, balki bolalar salomatligi va ruhiy holatiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ayrim rivojlangan mamlakatlarda bolalar orasida semizlik darajasi oshmoqda, buning sababi ota-onalarning xavfli yo‘llarda bolalarga yurish yoki velosipedda harakatlanishga ruxsat bermasligidir. Natijada harakatsizlik, ortiqcha vazn va ijtimoiy izolyatsiya kuzatilmoqda.

–O‘qituvchilar o‘quvchilarga hayotni saqlab qoluvchi muhim bilimlarni singdirish, mahalliy jamoalarda ota-onalar va haydovchilar o‘rtasida targ‘ibot ishlari olib borish orqali bolalarni himoya qilishda asosiy rol o‘ynaydi.

–Maktablar va kollejlarda o‘z atroflarida piyodalar yo‘laklari, svetoforlar, xavfsiz yo‘l o‘tish joylarini tashkil etish tashabbusini ilgari surishi zarur. Bu nafaqat o‘quvchilar, balki butun mahalla aholisi uchun qulaylik yaratadi.

–Yo‘l harakati xavfsizligi faqat kichik yoshdagilar bilan cheklanmasligi kerak. Yosh kattalashgani sari ularning mustaqilligi ortadi, va aynan o‘smirlik davrida transport vositalari bilan bog‘liq baxtsiz hodisalar ko‘payadi. Ko‘plab davlatlarda haydovchilik guvohnomasi olgan yoshlar ishtirokidagi avtohalokatlar soni yuqori bo‘lib, yo‘lda halok bo‘lganlarning katta qismini maktab o‘quvchilari tashkil etadi. Shu sababli, transport vositasini boshqarish, yo‘lovchi sifatida ehtiyot choralari va xavfli holatlardan ogohlikni oshirish o‘smirlar uchun ham dolzarbdir.

Xulosa qilib aytganda, yo‘l harakati xavfsizligini o‘qitish faqat nazariy emas, balki amaliy, hayotiy ahamiyatga ega yo‘nalishdir. Bu jarayon yosh avlodni mas’uliyat, ongli xulq-atvor va fuqarolik madaniyatiga yo‘naltiradi hamda jamiyatda barqaror xavfsizlik muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. <https://roadsafetyweek.org/schools-colleges/2-uncategorised/69-road-safety-lesson-plans>
2. <https://lex.uz/docs/-5953883>
3. <http://kutubxonachi.uz/documents/kitob/yo-l-harakati-qoidalari/uzbek/pdf/no-malum/yol-harakati-qoidalari-va-xavfsizligi/#gsc.tab=0>